

Michał Kranc

Krakowska Akademia im. A.F. Modrzewskiego w Krakowie [krancm@poczta.onet.pl]

Indywidualizacja oddziaływań resocjalizacyjnych w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych

Abstrakt: W artykule wyjaśnione zostało pojęcie indywidualizacji oddziaływań resocjalizacyjnych. Następnie autor cytuje wyniki badań własnych dotyczących różnych przejawów indywidualizacji oddziaływań wychowawczych stosowanych w praktyce badanych ośrodków. Autor dostrzega potrzebę systematyzacji procesu resocjalizacji w badanych ośrodkach między innymi przez wprowadzenie jednolitego planu dnia lub podstawy programowej wychowania resocjalizacyjnego. Rozwiązania te prowadzić mają do uporządkowania i dookreślenia oddziaływań resocjalizacyjnych.

Słowa kluczowe: Indywidualizacja, ośrodek resocjalizacyjny, oddziaływania resocjalizacyjne, systematyzacja procesu resocjalizacji.

Problem indywidualizacji w procesie resocjalizacji poruszał Otton Lipkowski głównie w odniesieniu do zasad nauczania (ortodydaktyki) młodzieży niedostosowanej społecznie (Lewowicki, 1975, 1977). W procesie oddziaływań ortodydaktycznych należy zmierzać do włączenia uczniów z odchyleniami od normy w zintegrowany powszechny system kształcenia i wychowania. Z powodzeniem zasady ortodydaktyki można zaszczerpić do całości procesu resocjalizacji jako zintegrowanego systemu oddziaływań korekcyjnych wobec jednostki niedostosowanej społecznie. Indywidualizacja, związana z tak zwaną dydaktyką różnic indywidualnych, według O. Lipkowskiego polega na optymalizacji wszystkich tych elementów procesu resocjalizacji, które wpływają na rezultaty uczenia się poszczególnych jednostek.

Zalecając zindywidualizowane traktowanie wychowanków, zwraca się uwagę na takie różnicujące ich cechy, jak: poziom inteligencji, temperament, uzdolnienia, zainteresowania, osiągnięcia szkolne, rozwój społeczny, sprawność fizyczna, stan zdrowia (Szecówka, 2008). Dydaktyka różnic indywidualnych, w ujęciu T. Lewowickiego, znajduje zastosowanie w procesie resocjalizacji wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Zakres zaburzeń osobowościowych, deficytów rozwojowych oraz psychodynamika poszczególnych wychowanków, jak wiadomo z badań diagnostycznych, są mocno zróżnicowane. Dlatego, zgodnie z zasadą indywidualizacji w procesie resocjalizacji obejmującym zróżnicowanych wychowanków, należy odpowiednio dobierać treści oddziaływań opiekuńczych, wychowawczych i terapeutycznych, strategie oddziaływań oraz formy oddziaływań. Konieczne jest dostosowanie (sprofilowanie) oddziaływań resocjalizacyjnych, do czego odnosi się zasada potrzeb. Jak pisze M. Sztuka, jest ona „odповідzią na konieczność precyzyjnego identyfikowania konkretnych celów interwencji resocjalizacyjnej”, a potrzeba w tym przypadku to „synonim każdej sytuacji problemowej” (Sztuka, 2013). Zakłada się bowiem, że u podstaw zachowań dewiacyjnych leżą niezaspokojone potrzeby. Treści oddziaływań powinny być dobrane do potrzeb opiekuńczych, uwarunkowań zachowań antyspołecznych, potrzeb i dysfunkcji psychicznych, terapeutycznych wychowanków; powinny mieć zróżnicowany układ, warstwy oraz strukturalizację jako komponenty determinujące indywidualizację. Rozpatrując formy organizacyjne oddziaływań w procesie resocjalizacji, zaleca się oddziaływanie jednostkowe, grupowe, zbiorowe, homogeniczne i heterogeniczne. Zasada indywidualizacji poleca więc zerwanie ze sztywnym schematem organizacyjnym oddziaływań.

W toku procesu resocjalizacji wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych, należy rozwijać w nich właściwe postawy społeczne, sądy moralne, stanowiące wewnętrzną siłę prowadzącą zachowanie wychowanka w pozytywnym kierunku. Treści procesu resocjalizacji służyć powinny wszechstronnemu rozwojowi wychowanka, w celu wzbogacenia jego osobowości oraz wytworzenia u niego gotowości przyjmowania tych treści, zainteresowania się nimi. Na bazie rozwijania zainteresowań wychowanków powinno odbywać się kształtowanie i wzmacnianie uczuć oraz woli wychowanków z zaburzeniami sfery emocjonalnej. Realizacja przez wychowawców indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych (IPET) kreuje ich na profesjonalnych wychowawców, uwzględniających teleologię resocjalizacyjną i postępujących metodycznie (Szecówka, 2008).

Praca wychowawcy w młodzieżowym ośrodku wychowawczym powinna wpływać na pobudzanie i właściwe ukierunkowywanie aktywności społecznej wychowanków. J. Dewey stwierdził, że: „Wszelkie problemy dyscypliny, z którymi boryka się wychowawca przez większą część czasu przeznaczonego na zajęcia, sprowadzają się właśnie do tłumienia fizycznej aktywności, odwodzącej umysł od przedmiotu nauki. Nieuchronnym skutkiem tej nienormalnej sytuacji, w której aktywność fizyczna jest całkowicie oddzielona od procesów pojmowania, musi być

doznawane zarówno przez wychowawcę, jak i przez wychowanka nerwowe napięcie i znużenie” (1972). W pracy z wychowankiem niedostosowanym społecznie nie można zatem dopuszczać do zjawiska określanego w psychologii zmęczeniem monotonią, wokół którego powstało kilka teorii, np. teoria osłabienia zainteresowania, predyspozycji, przecenienia czasu, nasycenia psychicznego (Szewczuk, 1998, Szecówka, 2008). Wychowanek niedostosowany społecznie, przyzwyczajony do życia pełnego ruchu, wrażeń, emocji, wykazuje te same potrzeby w środowisku młodzieżowego ośrodka wychowawczego. Wychodząc naprzeciw tym potrzebom, wychowawca resocjalizujący w ośrodku wychowawczym stosować powinien podczas oddziaływań resocjalizacyjnych metody i formy aktywizujące (por. Kowalczyk, 2013), np. giełdę pomysłów, burzę mózgów, aktywizację sportową, survivalową, gry terenowe, gry dydaktyczne (stymulujące, inscenizacje), dramy, metody sytuacyjne, laboratoryjne, problemowe (Kruszewski, 1991, Okoń, 2003, Kupisiewicz, 2000). Pracując tymi metodami, wychowankowie stają się współtwórcami procesu resocjalizacji i zaspokajają swoją naturalną ciekawość czy pasję poszukiwawczą, odkrywczą. Wyodrębnienie w badaniach J. Flandersa (Perrott, 1995) dwóch przeciwstawnych stylów oddziaływania resocjalizującego: dyrektywnego (bezpośredniego) i niedyrektywnego (pośredniego) – przekonuje o tym, że dla wzmocnienia aktywności wychowanków niedostosowanych społecznie należałoby częściej stosować oddziaływania niedyrektywne. Odznacza się ono tym, że wychowawca akceptuje potrzeby i uczucia wychowanków, bierze pod uwagę ich pomysły, często zadaje pytania i częściej gratyfikuje wychowanków. Wychowankowie wychowawców niedyrektywnych, jak wynika z badań, uczą się więcej, chętniej i życzliwiej odnoszą się do nauki niż wychowankowie wychowawców dyrektywnych (Szecówka, 2008).

Jednym z przejawów indywidualizacji procesu resocjalizacji jest dostosowywanie zadań do możliwości poznawczych wychowanka. Przestrzegając tej zasady, nie należy dopuszczać do tego, aby wychowankowie przeżywali rozczarowanie z powodu własnych nieodpowiednich uwarunkowań poznawczych. Stan psychofizyczny nieletniego, kierowanego do młodzieżowego ośrodka wychowawczego, przemawia na jego niekorzyść – w porównaniu do rówieśników ze szkoły masowej (Tamże). Jak wcześniej wspomniano, wychowanek niedostosowany społecznie cechuje się niższym poziomem inteligencji, znacznym opóźnieniem szkolnym oraz ogólnym zaniedbaniem pedagogicznym. Dlatego zasada dostosowywania zadań do możliwości poznawczych sugeruje konieczność ułatwienia, uproszczenia, skrócenia niektórych części programu nauczania. Zarówno zalecenia metodyczne, jak i instrukcje organizacji procesu resocjalizacji wychowanków w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych wskazują na oddziaływania resocjalizujące dostosowane do możliwości psychofizycznych. Usunięcie niektórych zbyt trudnych treści oddziaływań resocjalizacyjnych (opiekuńczych, wychowawczych i terapeutycznych) nie może jednak naruszać celowości (teleologii) tych oddziaływań. Chodzi tu o zachowanie strukturalnej logiki i zasadniczych elementów wiedzy diagnostycznej na

temat specyficznych potrzeb wychowanka i adekwatne dostosowywanie do nich odpowiednich oddziaływań resocjalizacyjnych ukierunkowanych na korygowanie i eliminowanie dysfunkcji w psychospołecznym funkcjonowaniu nieletniego. Przy racjonalnym przestrzeganiu omawianej zasady niezbędne jest pełne rozeznanie diagnostyczne w zakresie zaniedbań pedagogicznych wychowanka oraz obserwowanie przebiegu korekcyjno-wyrównawczego (resocjalizującego). Dostosowanie zadań do możliwości poznawczych wychowanka chroni go przed przeciążeniem, zapewniając systematyczny, choć niekiedy bardzo powolny postęp. Wraz z osiągniętymi sukcesami w pracy resocjalizacyjnej, w myśl omawianej zasady, należy stopniowo zwiększać wymagania wobec wychowanka. W stopniowym (etapowym) nabywaniu wiedzy i umiejętności John Robert Anderson (1998) zaleca proporcjonalne rozkłady wzmocnień oraz warunkowanie instrumentalne (por. Szczówka, 2008).

Lipkowski uważał, że indywidualizacja oddziaływań resocjalizacyjnych powinna być powszechnie uznawana. Postępowanie jednostki z odchyleniami od normy różni się pod względem stopnia i jakości, jak również pod kątem czynników etiologicznych wywołania, dlatego też indywidualizacja w procesie resocjalizacji ma znaczenie szczególne. Indywidualizacja powinna być realizowana we wszystkich rodzajach oddziaływań opiekuńczych, wychowawczych i terapeutycznych. Zdaniem autora, widoczna powinna być między innymi w bezpośrednim kontakcie z dzieckiem, w rozmowach indywidualnych, w pomocy w nauce, w ułatwianiu kontaktów z kolegami, nauczycielami i rodziną (Lipkowski, 1987).

Problematyka badawcza

W toku własnych badań naukowych, jakie przeprowadziłem w ramach mojej rozprawy doktorskiej, zmierzałem między innymi do uzyskania odpowiedzi na pytanie: jakie są przejawy indywidualizacji specjalnych oddziaływań wychowawczych w procesie resocjalizacji objętych badaniami wychowanków?

Celem moich badań było przeanalizowanie, jak realizowany jest proces resocjalizacji (oddziaływań opiekuńczych, wychowawczych i terapeutycznych) w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych. Analiza przejawów indywidualizacji specjalnych oddziaływań wychowawczych była jedną z części moich zainteresowań badawczych.

Realizacja procesu resocjalizacji, jaką badałem w mojej rozprawie, rozpatrywana była w aspekcie podejmowanych działań metodycznych. Można powiedzieć, że badana została użyteczność procesu resocjalizacji, jego funkcjonalność. Zgodnie z zaleceniami współczesnej metodologii badań pedagogicznych, zbadanie postępowania faktycznie toczącego się procesu oddziaływań dokonane zostało po to, aby na tej podstawie dokonać swoistej jego oceny. Badania przeprowadzone zostały w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych województwa małopolskiego. Były

to: MOW Wielkie Drogi, MOW Mszana Dolna, MOW Kraków-Górka Narodowa. Grupę respondentów tworzyli wychowawcy i wychowankowie. Były to badania do mojej rozprawy doktorskiej, które przeprowadziłem w terminie: kwiecień-czerwiec 2014 roku. Jednakże w niniejszym artykule pragnę zaprezentować tylko niektóre fragmenty wyników badań. Istotne do przytoczenia na potrzeby tego artykułu są te fragmenty badań, które dotyczyły przejawów indywidualizacji oddziaływań wychowawczych. Badałem tu opinie wychowawców, czyli kreatorów oddziaływań resocjalizacyjnych. Badanie tej grupy respondentów przeprowadzone zostało za pomocą ankiety.

Ankiety skierowane zostały do 108 wychowawców zatrudnionych w ww. ośrodkach. Ankiety błędnie wypełnione w liczbie 6 sztuk zostały odrzucone. Ostatecznie w pełni wypełnionych badań ankietowych otrzymałem z powrotem 102 i tyle zostało objętych analizą.

Przejawy indywidualizacji oddziaływań wychowawczych przez objętych badaniami wychowawców

Badania indywidualizacji wychowania specjalnego wychowanków młodzieżowych ośrodków wychowawczych objęły następujące metody: metoda nadawania komunikatów, metoda wzorów osobowych, metoda wyrażania sugestii, metoda doradzania wychowawczego i metoda przekonywania, metoda organizowania doświadczeń uczących, metoda przykładu własnego i metoda oddziaływania dyscyplinującego.

Aby wychowawca mógł z powodzeniem stosować zasadę indywidualizacji procesu resocjalizacji, musi posiadać niezbędną wiedzę na temat właściwości psychofizycznych wychowanka, jego możliwości intelektualnych, fizycznych, emocjonalnych, społecznych oraz ograniczeń w tym zakresie. Wiedzę tę powinien wykorzystać nie tylko do dostosowania organizacji przebiegu procesu resocjalizacji do indywidualnych możliwości i potrzeb, ale także do budowania dobrze współpracującego zespołu wychowawczego, grona pedagogicznego (Reid, Forrestal i Cook, 1996).

Respondenci mieli za zadanie ustosunkować się do następujących aspektów przejawów indywidualizacji wychowania specjalnego: nadawanie komunikatów dostosowane do predyspozycji poznawczych wychowanków; zaangażowanie wychowawców w poszukiwanie pozytywnych wzorców osobowych wychowankom; pobudzanie wychowanków do aktywności prospołecznej; budowanie więzi emocjonalnej z wychowankiem; stosowanie doradzania w indywidualnych sytuacjach problemowych wychowanków; szanowanie indywidualnych poglądów wychowanka, różnicy zdań, szukanie kompromisów wychowawczych; wymagania dostosowane do indywidualnych możliwości wychowanka; indywidualna i szczegółowa kontrola wypełnianych zadań przez wychowanka; indywidualne ocenianie i motywowanie wychowanka przed i po wykonanych zadaniach wychowawczych; prezentowa-

nie postawy wychowawcy dostosowanej do indywidualnej sytuacji wychowanka; prezentowanie postawy wychowawcy dostosowanej do indywidualnych potrzeb wychowanka (postawa niedyrektywna); indywidualne motywowanie wychowanka przez prezentowanie osobistych zalet i walorów wychowawcy jako przykładu do naśladowania; dostosowywanie kar i nagród do indywidualnych sytuacji i zachowań wychowanków. Respondenci w swoich opiniach wyrażali zaangażowanie w realizacji poszczególnych aspektów indywidualizacji kolejnych metod wychowawczych.

W oparciu o analizy wynikające z moich badań i własne doświadczenia zauważam, że specjalne oddziaływania wychowawcze nie zawsze są dostosowywane do potrzeb i możliwości poznawczych wychowanków. Na podstawie przeprowadzonych badań można powiedzieć, że: zaangażowanie wychowawców w indywidualizowanie specjalnych oddziaływań wychowawczych jest niewielkie. Szczególnie daje temu wyraz indywidualizowanie oddziaływań wpływu bezpośredniego: metoda nadawania komunikatów, metoda wzorów osobowych, metoda wyrażania sugestii, metoda doradzania wychowawczego i metoda przekonywania. Tutaj średnio 24,3% wychowawców wykazuje różnorakie przejawy dostosowywania tych oddziaływań do potrzeb i możliwości poznawczych wychowanków. Natomiast w przypadku oddziaływań wpływu pośredniego: metoda organizowania doświadczeń uczących, metoda przykładu własnego, metoda dyscyplinująca, średnio 63,4% wychowawców próbuje indywidualizować te oddziaływania do potrzeb i możliwości poznawczych wychowanków.

W obszarze badań nad realizacją **oddziaływań wychowawczych** brane były pod uwagę oddziaływania wpływu bezpośredniego na wychowanka, wpływu pośredniego za pomocą grupy wychowawczej lub sytuacyjne, w których wykorzystuje się naturalne lub specjalnie organizowane sytuacje do utrwalania pożądanych zmian zachowania wychowanka (Kalinowski, 2008).

Analizując wyniki badań pod kątem użyteczności poszczególnych metod wychowania w procesie resocjalizacji, nasuwa się kilka wniosków. Wśród oddziaływań wychowawczych większą popularnością cieszą się metody wpływu pośredniego, grupowego i sytuacyjnego, stosowanego przez wychowawców, niż wpływu bezpośredniego. Badając m.in. realizację metody wyrażania sugestii czy doradzania wychowawczego w praktyce resocjalizacyjnej, można powiedzieć o znikomym ich zastosowaniu. Zdaniem badanej grupy respondentów, sugestie i porady wychowawcze nie odnoszą zamierzonego rezultatu mającego na celu właściwe ukierunkowanie zachowań podopiecznych. Z tego powodu wolą oni stosować (aż 80% respondentów) w swojej praktyce metody karno-dyscyplinarne, koncentrując się na formułowaniu przede wszystkim pozytywnych motywacji wobec swoich wychowanków.

Tabela 1. Przejawy indywidualizacji oddziaływań wychowawczych w procesie resocjalizacji badanych młodzieżowych ośrodków wychowawczych

Metody oddziaływań wychowawczych	Przejawy indywidualizacji specjalnych oddziaływań wychowawczych	Zaangażowanie wychowawców N = 108	
		Liczba przypadków	Procent
Metoda nadawania komunikatów	Przekaz informacji dostosowany do zainteresowań wychowanków	11	10%
Metoda wzorów osobowych	Zaangażowanie wychowawców w poszukiwanie pozytywnych wzorców osobowych wychowankom	6	6%
Metoda wyrażania sugestii	Pobudzanie do aktywności prospołecznej	43	40%
	Budowanie więzi emocjonalnej z wychowankiem	37	34%
Metoda doradzania wychowawczego	Stosowanie doradzania w indywidualnych sytuacjach problemowych wychowanków	26	24%
Metoda przekonywania	Szanowanie indywidualnych poglądów wychowanka, różnicy zdań, szukanie kompromisów	35	32%
Metoda organizowania doświadczeń uczących	Wymagania dostosowane do indywidualnych możliwości wychowanka	67	62%
	Indywidualna i szczegółowa kontrola wypełnianych zadań przez wychowanka	91	84%
	Indywidualne ocenianie i motywowanie wychowanka przed i po wykonanych zadaniach	73	68%
Metoda przykładu własnego	Postawa wychowawcy samokrytyczna i dostosowana do indywidualnej sytuacji wychowanków	67	62%
	Postawa wychowawcy dostosowana do indywidualnych potrzeb i próśb wychowanka	45	42%
	Prezentowanie zalet i walorów wychowawcy w celu indywidualnego motywowania wychowanka	56	52%
Metoda dyscyplinująca	Dostosowywanie kar i nagród do indywidualnych sytuacji i zachowań wychowanków	80	74%

Źródło: badania własne.

Biorąc pod uwagę profil niedostosowania społecznego, jego szerokie spektrum zróżnicowania, występowanie różnorodnych zaburzeń funkcjonowania społecznego w połączeniu z zaburzeniami psychicznymi wychowanków (sumując częstotliwość zaburzeń zdrowia psychicznego badanych nieletnich leczonych psychiatrycznie, wykazujących tendencje samobójcze, zdiagnozowanych psychiatrycznie chorobą psychiatryczną i posiadających organiczne uszkodzenia centralnego układu nerwowego, to nieletni ci stanowią 20,8% populacji wychowanków), nie sposób się po części dziwić takiej reakcji personelu resocjalizacyjnego tych placówek. Skoro, jak potwierdziły inne badania w mojej rozprawie, zapewnianie poczucia bezpieczeństwa wychowankom leży w mocnej gestii wychowawców, to musi być zapewnione, mimo ewentualnych błędów organizacyjnych w systemie kierowania nieletnich (nieletni leczeni psychiatrycznie). W takiej różnorodności i skomplikowaniu problematyki w społecznym funkcjonowaniu nieletnich kierowanych do młodzieżowych ośrodków wychowawczych wychowawcy muszą się odnaleźć, zapewniając bezpieczeństwo wychowankom, warunki do rozwoju i nabywania nowych umiejętności niezbędnych do prospołecznego funkcjonowania. W większości nabywają je przez metody doświadczeń uczących oraz metodę przykładu własnego wychowawcy oraz oddziaływania dyscyplinującego, należące do metod pośrednich. Te metody zdecydowanie zdominowały oddziaływania wychowawcze realizowane w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych. Metoda przykładu własnego wymaga osobistego zaangażowania i zainspirowania wychowanków swoją osobą. Wychowawca inspiruje swoim przykładem w drodze do zdobywania wiedzy i nowych prospołecznych umiejętności, które są inne niż dotychczas poznane i realizowane w życiu badanych nieletnich. Natomiast metoda organizowania doświadczeń uczących wymaga szczególnego zaaranżowania sytuacji wychowawczych i zaangażowania wychowanków w odpowiednie role, funkcje i zadania. Metoda oddziaływania dyscyplinującego kategoryzuje dodatkowo zachowania i reakcje wychowanków, które mniej lub bardziej zgodne są z panującymi zasadami społecznymi w ośrodku. Wszystkie te metody sprzyjać mogą w nabywaniu nowych doświadczeń i odkrywaniu w sobie potencjału i możliwości do pracy nad sobą, a przez to kreowania swojego rozwoju osobistego, a w przyszłości także swojego otoczenia. Takie podejście w realizacji metod wychowania specjalnego wymaga od wychowawców nie lada talentu i zmysłu pedagogicznego. Pracując z kilkunastoosobową grupą nieletnich o różnorodnych problemach w społecznej adaptacji w warunkach ośrodka wychowawczego, wychowawcy muszą wykazać się nie lada refleksem w podejmowaniu działań wychowawczych. Nie jest to łatwe, ale mimo niesprzyjających warunków do pracy resocjalizacyjnej, wychowawcy doskonale radzą sobie w realizacji metod wpływu pośredniego, które bazują właśnie na pracy z grupą i na rzecz grupy.

Wydaje się, że taka selekcja oddziaływań, wyraźne zwrócenie uwagi na zastosowanie w praktyce ośrodków wychowawczych właśnie metod organizowania doświadczeń uczących, metod wpływu osobistego wychowawcy i metod dyscypli-

nujących, wynika z możliwości i warunków organizacyjnych tych placówek. Pod pojęciem warunków organizacyjnych kryje się skomplikowanie niedostosowania społecznego nieletnich w połączeniu z występującymi zaburzeniami psychicznymi wychowanków, brak profilowania ośrodków wychowawczych czy chociażby grup wychowawczych pod względem zaburzeń zachowania, uzależnień, liczne grupy wychowawcze i brak odpowiedniego przeszkolenia w zakresie oddziaływań specjalistycznych (Kędzierski i Kulesza, 2008).

Propozycje zmian i perspektywy rozwoju procesu resocjalizacji w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych

Z powyżej przedstawionych treści można stwierdzić, że w poszczególnych obszarach procesu resocjalizacyjnego istnieją obszary metodyczne i organizacyjne, które wymagają reformy i poprawy.

W obszarze pracy diagnostycznej jest to na pewno zwiększenie nacisku na rozpoznanie problemu niedostosowania społecznego. Być może wprowadzenie indywidualnej karty wychowanka dołączanej do indywidualnych planów edukacyjno-terapeutycznych, w której zawarte byłyby informacje na temat zaburzeń funkcjonowania rodziny, zaburzeń edukacji szkolnej, problemów z uzależnieniami, czynów karalnych oraz szczególnych potrzeb zdrowotnych, zdrowia psychicznego, byłoby pomocne w ugruntowaniu wiedzy, lepszej znajomości wychowanków przez ich wychowawców w tych zakresach. W obszarze wychowania specjalnego wydaje się być szczególnie ważne wzmożenie pracy indywidualnej z wychowankiem. Metody wpływu bezpośredniego nie są mocną stroną pracy resocjalizacyjnej w badanych ośrodkach. Być może utrudnione jest to z powodów organizacyjnych, takich jak: jednoosobowo pełnione dyżury wychowawcze, które uniemożliwiają sprawne prowadzenie pracy indywidualnej z wychowankiem. Wychowawca nie może w tym czasie objąć opieką reszty grupy. Być może pomocne byłoby przeorganizowanie pracy wychowawców, polegające na możliwości pracy indywidualnej z wychowankiem, kiedy to inny wychowawca w tym samym czasie pracuje z grupą. Wyodrębniony czas pracy wychowawcy w ramach jego pensum godzinowego na rzecz pracy indywidualnej z wychowankiem byłby pomocny w realizacji tej formy. Każdy wychowawca mógłby prowadzić indywidualnie 3–4 wychowanków. Natomiast w obszarze pracy terapeutycznej należałoby zwrócić szczególną uwagę na przygotowanie specjalistyczne wychowawców. Niezbędne, moim zdaniem, jest doskonalenie zawodowe wychowawców w tym zakresie. Zwiększenie kwalifikacji terapeutycznych, większe zaznajomienie się z różnymi formami pracy terapeutycznej, wpłynąć mogłoby na zwiększenie zakresu jej zastosowania w praktyce. Wszelkie rozwiązania metodyczne wymagają reorganizacji pracy resocjalizacyjnej, być może zmian w zakresie ramowego rozkładu dnia lub utworzenia podstawy

programowej wychowania resocjalizacyjnego dla młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Nadmieniam, że dotychczas podstawa programowa do pracy resocjalizacyjnej w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych nie została utworzona. Zmiany metodyczne wymagają zatem zmiany w odpowiednim położeniu akcentów w pracy resocjalizacyjnej.

Widząc potrzebę zmian metodyczno-organizacyjnych, przedstawiam autorską propozycję ramowego rozkładu pracy resocjalizacyjnej z grupą wychowanków młodzieżowego ośrodka wychowawczego. W propozycji tej uwzględniłem wnioski z przeprowadzonych badań. Propozycja ramowego rozkładu dnia wynika z uznanej przeze mnie konieczności usystematyzowania programowego i planowego oddziaływania resocjalizacyjnego, zawierającego oddziaływania opiekuńcze, wychowawcze i terapeutyczne. Oczywiście ramowy rozkład dnia pracy resocjalizacyjnej nie narzuca treści kształcenia, tylko stara się usystematyzować proporcje omawianych w niniejszej rozprawie trzech obszarów oddziaływań.

RAMOWY ROZKŁAD DNIA PRACY RESOCJALIZACYJNEJ W MŁODZIEŻOWYM OŚRODKU WYCHOWAWCZYM	
6.30–7.45	Pobudka, gimnastyka poranna, toaleta, śniadanie, przygotowanie do wyjścia do szkoły.
7.45–8.15	Apel w szkole. Poranne komunikaty dyrekcji oraz samorządu wychowanków.
8.20–13.00	Zajęcia dydaktyczne w szkole.
13.00–13.30	Obiad, przerwa toaletowa.
14.00–14.45	Zebranie grupy wychowawczej. Ustalenie podziału wychowanków na zajęcia. Rozstrzygnięcie bieżących problemów.
15.00–16.30	- Rozmowy indywidualne z wychowawcą prowadzącym, terapia indywidualna. - Zajęcia w stałych grupach tematycznych: sportowe, muzyczne, plastyczne, teatralne, ogrodowe, opieki nad zwierzętami, prace społeczne, techniczne, praca na rzecz grupy i ośrodka, zebrania samorządu wychowanków.
16.45–18.00	Odrabianie zadań szkolnych. Pogadanka tematyczna z wychowawcą lub z zaproszonym gościem, praca grupowa, dyskusja kierowana przez wychowawcę.
18.00–18.15	Kolacja, przerwa toaletowa.
18.30–19.30	Zajęcia terapeutyczne: praca w stałych grupach tematycznych: praca grupowa.
20.00–20.45	Zebranie grupowe: podsumowanie dnia: przemyślenia, własne uwagi, komunikaty zwrotne wewnątrz grupy wychowawczej, zapisywanie przemyśleń w zeszytach terapeutycznych.
20.45–21.30	Toaleta wieczorna.
21.30–6.30	Cisza nocna.

Oddziaływania resocjalizacyjne muszą być zindywidualizowane. Oznacza to, że oddziaływania te powinny być adekwatne do zdiagnozowanych potrzeb rozwojowych, zaburzeń i dysfunkcji wynikających z nieprawidłowości dotychczasowego rozwoju nieletniego, a także dostosowane do możliwości psychofizycznych wychowanków (rozporządzenie MEN z 17.11.2010). Oddziaływania, przez które

ma zostać osiągnięty cel resocjalizacyjny, muszą być inspirowane indywidualnymi przyczynami niedostosowania społecznego każdego wychowanka. Wówczas możliwe będą do osiągnięcia pożądane rezultaty wychowawcze, opiekuńcze i terapeutyczne. Proces resocjalizacji zostanie wówczas nakierowany na optymalny rozwój psychofizyczny i społeczny (Czapów, 1978). Należy zawsze oddziaływać na wychowanka zgodnie z jego predyspozycjami, czyli zdolnościami lub możliwościami fizycznymi, psychicznymi i duchowymi (Sobczak, 2008).

Z myślą o optymalnej strukturalizacji zindywidualizowanych oddziaływań resocjalizacyjnych zdecydowałem się również, na podstawie przeprowadzonych badań, na skonstruowanie obszarów metodycznych istotnych dla utworzenia podstawy programowej wychowania resocjalizacyjnego dla młodzieżowych ośrodków wychowawczych. Proponuję zatem następujące obszary oddziaływań resocjalizacyjnych: kształtowanie postaw prorodzinnych, kształtowanie umiejętności społecznych, kształtowanie samokontroli emocjonalnej, kształtowanie czynności samoobsługowych, wspomaganie komunikacji interpersonalnej, rozwijanie czynności intelektualnych, rozwijanie zainteresowań, profilaktyka uzależnień, wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności fizycznej, kształtowanie samodzielności i przygotowanie do procesu usamodzielnienia, wdrażanie nieletnich do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych. Obszary oddziaływań resocjalizacyjnych umożliwiają, a jednocześnie skłaniają do powinności całościowego rozeznania obszarów diagnostycznych oraz zaprojektowania i realizację działań korekcyjnych we wszystkich sferach rozwoju osobowego wychowanka. Zatem zaproponowane przeze mnie obszary oddziaływań mogą strukturalizować i wytyczać obszary zabiegów koncepcyjnych i projekcyjnych, a przede wszystkim samej realizacji procesu resocjalizacji.

Proces resocjalizacji w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, w mojej opinii, wymaga zreformowania. Praktyka ta wymaga skonsolidowania i usystematyzowania oddziaływań specjalistycznych, a przede wszystkim dookreślenia znaczenia i roli terapii w procesie resocjalizacji. Oczywiście wymaga to odpowiednich uregulowań prawnych. Mimo wielu reform w systemie oświaty ostatnich lat nie znajduje się w dokumentach metodycznych podstawy programowej dającej możliwość usystematyzowania proporcji i znaczenia wszystkich trzech komponentów resocjalizacji: opieki, wychowania i terapii w pracy z nieletnimi w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych. Moja propozycja ramowego rozkładu dnia oraz wskazania metodyczne do podstawy programowej wychowania resocjalizacyjnego dla młodzieżowych ośrodków wychowawczych są próbą odpowiedzi na obecne potrzeby i wyzwania praktyki resocjalizacyjnej osób odpowiedzialnych za konstruowanie i realizowanie procesu resocjalizacji w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych w Polsce.

Abstract: Individualisation of the social rehabilitation measures at the youth educational centres

The article explains the notion of individualisation of the social rehabilitation measures. In addition the author refers to the findings of its own research of different forms of individualisation of the social rehabilitation measures applied in practice in the youth educational centres. The author identifies the need for the rationalisation of the social rehabilitation process in the researched centres through, among others, the introduction of the uniform daily schedules and the core curriculum of social rehabilitation. Such solutions should lead to better organisation and specification of the social rehabilitation measures.

Key words: Individualisation, youth educational centre, social rehabilitation measures, rationalisation of the social rehabilitation process.

Bibliografia

- [1] Anderson J.R., *Uczenie się i pamięć. Integracja zagadnień*, WSiP, Warszawa, 1998, s. 19.
- [2] Czapów C., *Wychowanie resocjalizujące. Elementy metodyki i diagnostyki*, PWN, Warszawa 1978.
- [3] Dewey J., *Demokracja i wychowanie*, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, s. 193.
- [4] Kalinowski M., *Formy, metody i środki wychowania resocjalizującego*, (w:) *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, pr. zb. pod red. B. Urbana, J.M. Stanika, Warszawa 2008, s. 242–246.
- [5] Kędzierski P., Kulesza J., *Analiza przyczyn umieszczania dzieci i młodzieży w placówkach resocjalizacyjnych i socjoterapeutycznych oraz opinia dyrektorów MOW i MOS na temat w jakich strukturach powinny funkcjonować ośrodki*, Warszawa 2008, s. 8–12.
- [6] Kowalczyk D., *Aktywność rekreacyjna Dorosłych Dzieci Alkoholików (DDA)*, (w:) *Człowiek, idea, dzieło: prace dedykowane Profesor Stefanii Walasek*, Chronicon, Wrocław 2013, s. 55–66.
- [7] Kruszewski K. (red.), *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, PWN, Warszawa 1991, s. 93.
- [8] Kupisiewicz C., *Dydaktyka ogólna*, Graf, Warszawa 2000.
- [9] Lewowicki T., *Indywidualizacja kształcenia – dydaktyka różnicowa*, Warszawa 1977, s. 89.
- [10] Lewowicki T., *Psychologiczne różnice indywidualne a osiągnięcia uczniów*, WSiP, Warszawa 1975, s. 30.
- [11] Lipkowski O., *Resocjalizacja*, WSiP, Warszawa, 1987, s. 254–261.
- [12] Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Żak, Warszawa 2003.
- [13] Perrott E., *Efektywne nauczanie*, WSiP, Warszawa 1995, s. 19.
- [14] Reid J.A., Forrestal P., Cook J., *Uczenie się w małych grupach*, WSiP, Warszawa 1996.
- [15] Rozporządzenie MEN z 17.11.2010 w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach, art. 5, ust. 1.

- [16] Sobczak S., *Resocjalizacja w ujęciu pedagogicznym* (w:) B. Urban, J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, PWN, Warszawa 2008, s. 232.
- [17] Szecówka A., *Kształcenie resocjalizujące* (w:) B. Urban, J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, PWN, Warszawa 2008, s. 269–273.
- [18] Szewczuk W., *Zmęczenie monotonię* (w:) W. Szewczuk (red.), *Encyklopedia psychologii*, Fundacja Innowacja, Warszawa 1998, s. 52.
- [19] Sztuka M., *Anachronizm i aktualność. Idea resocjalizacji w sporze o nowoczesność*, UJ, Kraków 2013, s. 234.